

Makalenin Geliş Tarihi: 14 Kasım 2019
Makalenin Kabul Tarihi: 11 Aralık 2019

HATTATLARA VEFÂ: KETEBE DUASI LOYALTY TO CALLIGRAPHERS: THE KETEBE PRAYER

*Bera Kemikli**

Öz

İlmî gelenekte yazılı dua metinlerine rastlamaktayız. İlmî metinlere duayla başlanması ile kulun aciz oluşu anlatılmak istenmektedir. Nitekim icra edilen sanatın, yapılan ilmin Allah'ın Sâni ve Bedî sıfatlarını idrâk etme amacı vardır. Bu bakımdan, eslâf duanın üzerinde durmuş; ehemmiyet göstermiştir. Biz hüsn-i hat sanatında ise, icazetnâmelerde kısa bir şekilde yazılı olan duaları ve yine icâzet merasimlerinde okunan duayı bilmekteyiz. Ayrıca yazma eserlerin ketebe kısmında da kısa dua cümlelerin yazıldığı da malumumuzdur. Müstakil bir metin olarak ise, pek çok hattatın isminin geçtiği bir dua metnine daha önce rastlanmadığını fark ettik.

Bu makale, 1913 yılına ait matbu bir eserde yer alan *Ketebe Duası* metninin incelenmesinden müteşekkildir. Elimizdeki metinde 27 tane hattatın adı zikredilmektedir. Metinde adı geçen her bir hattat, hüsn-i hat ekollerinin önde gelen isimlerinden veya yaşadıkları dönemde mâhir addedilen hattatlardır. Bazı hattatların eserleri günümüze kadar gelemese de veya az sayıda eserlerine ulaşabilesek de hattatların hemen hepsinin velûd olduğu malûmatını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Yazarın özellikle yirmi yedi tane hattattan bahsetmesi bu sebeplerdendir. Alanında bir benzerine daha karşılaşmadığımızı düşündüğümüz bu metinde zarif ve sade bir dil kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sanat Tarihi, İslâm Sanatları, Hattat, İaveli Hutbe Mecmuası, Ketebe Duası.*

* Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, ORCID: 0000-0002-8670-0491

Abstract

We come across the orison texts on scientific writings. The scientific text has commenced with this prayer texts to state the inability of human beings. As a matter of fact, there has a purpose of performing art and science to conduce toward Allah. In this regard, ancients emphasized and put emphasis on this prayer texts. In the art of hüsn-i hat, we are aware of there are shortly written prayers in icazetnames and this prayers also recited in ceremonies of icazet. It is also known that short prayer sentences are written in the manuscripts' ketebe parts. We have noticed there is no prayer text mentioned that much calligrapher in as a seperate text.

This article is formed by the analysis of the Ketebe Prayer from a text printed in 1913. In this text, there were metioned 27 calligraphers. Each calligraphers which mentioned in this text has considered as either one of the important names or proficient masters of this art. Although some of this calligrapher's works unreachable for today or can be reached only a few of them, we learn from the sources that each calligrapher was productive. Therefore the author has mentioned this particular names. This text which we think is unique in the field, has written in elegant and simple language.

Keywords: *Art History, Islamic Arts, Calligrapher, İlaveli Hutbe Mecmuası, The Prayer of Ketebe.*

Giriş

Dua kelimesi, sözlükte “Allah’a yalvarma” (Şemseddin Sami, 1899: 293); “Allah’a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinler” (Akalın, 2010: 720); “kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lütûf ve yardımını dilemesi” (Cilâcı, 1994: 529) anlamlarına gelmektedir. Kavramı biraz daha açmak gerekirse, “Müslüman bir insan Allah’a neden yalvarır? Neden gece ve gündüz zikreder veya dua etmekten maksat nedir?” sorularına cevap aramak yerinde olacaktır. Kâinatın yegâne sahibi Allah’ın olduğunun idrâkini haiz olan Müslümanların bu dünyadaki gayesi Allah’ın rızasını kazanmaktır. O’nu kızdıracak olan her şeyden kaçınan bir telâkkiyle hareket eden Müslümanlar, O’na itaat yolunda çaba sarf etmektedirler. Bu uğurda da Müslümanlar, gece ve gündüz zikr ve dua etmektedirler. Çünkü kul, kudret sahibi Allah’ın karşısında aciz ve fâni olduğunu bilmektedir. Bu sebebe binâen Müslümanlar kendi yaptıkları iyi amelleri, sanatları, ilimleri ve işleri de Allah’a vesile kılmaktadırlar (İmam Nebevî, 2005: 25,567).

Günlük dilde edilen duaların yazılı metinleri de vardır.¹ *Dua mecmûaları, Delâilü'l-Hayrât, Evrâd-ı Şerîf* gibi eserler yazılı dua metinlerine örneklerdir.² Biz dua metinlerine ilmî gelenekte

¹ Dua konusu, Türk-İslâm Edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Nitekim dua kavramı etrafında Türk-İslâm edebiyatında münacaat, istiğfar, gülbank ve tevhd gibi türler ortaya çıkmıştır. Bkz. Kemikli, *Türk-İslâm Edebiyatı Giriş*, s. 113-116.

² Birer örnek olması açısından bkz., Süleyman Ateş, *Açıklamalı Büyük Dua Mecmûası*, (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1980); Mehmed Kara Davud, *Şerh-i Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriki'l-Envâr*, çev. Faruk Gürtuñç, (İstanbul: Ülkü Kitap Yurdu, 1971); *Evrâd-ı Şerîf* için bkz., *Dua*, 3. Baskı, ed. Necdet Yılmaz, (İstanbul: Server İletişim, 2013).

de rastlamaktayız. Genellikle ilmî, edebî, sanat geleneğinde yazılan çoğu esere *Besmele* ve *Hamdele* ile başlanmaktadır. Mukaddema âlemde eseri telif eden kişi, yazdığı eserin türü ne olursa olsun Allah'a olan inancını ve şükrünü dile getiren sözler ile esere başlamaktaydı. Bazı eserlerde, eseri telif eden kişinin benimsediği, yolundan gittiği üstatlarına dualarda bulunduğu cümlelere de rastlamaktayız. Yalnız, ilmî, edebî ve sanat kitaplarında yer alan dua metinleri günlük dilden farklı olarak oldukça bediî bir dille ele yazılmıştır.³ İlim, sanat ve edebiyat alanlarında dua metinlerinin olması, ilimlerin ve sanatların yalnızca O'na ait oluşunu anlatmaktır. Bu nevî alanlarda yazılan metinlere dua veya hamdele ile başlanması ile kulun aciz oluşunun ve Allah'ın azâmet sahibi olduğunun bir ifadesidir (Kemikli, 2018: 115).

Hüsn-i hat sanatının tarihinin anlatıldığı kitaplarda da aynı gelenek vardır.⁴ Hüsn-i hat sanatında bir gelenek halini alan, icâzet merasimlerinde okunan bir dua vardır. Mezkûr dua metni şu şekildedir:

“Bismillâhirrahmanirrahîm. Ey iyiliğin ve tüm bereketlerin kendisinden geldiği Allah'ım! Yazı meclisini bereketli ve mübarek eyle. Ey her işte zatından cömertlik ihsan olunan! Cömertliğinin bir ödülü olarak icâzet meclisini mübarek eyle. Allah'ım! Hokka ve kalem sahiplerini, güzelliğin çeşitleriyle değerli yazıcılar eyle. Hasenatlarının yazımını, kıymetli yazıcılar kabulüyle mukarreb meleklerin kalemleriyle çoğalt. Allah'ım! Onların vaziyetini değerli kâtipler ve seçkin bilginler zümresi arasında meşhur et. Yazılarının izlerini, kalemler ve mürekkeple kâğıt üzerinde yazdığı sürece bâki kıl. Allah'ım! Şah damarı kesilmeden önce hattatları dâreyin için hayırlar işlemeye muvaffak kıl. Kıyamet günü onları sarsılmaz vahiy dîvanı kâtiplerinin sancağı altında haşret. Allah, efendimiz, şefaâtçimiz Muhammedu'l-Emîn'e, âline ve sahabilerinin tamamına salah etsin. Güç ve kuvvet sahibi Rabbim, onların isnâd ettikleri vasıflardan münezzehtir. Gönderilen bütün peygamberlere selam olsun. Hamd olsun âlemlerin Rabbi Allah'a.” (Yıldırım, 2017: 115; Gümüşhânevî, t.y: 620).

Hüsn-i hat sanatında, icâzet merasiminde okunan bu duadan başka, daha önce herhangi bir yerde rastlamadığımız bir dua metni ile karşılaştık. Bu makale, *Ketebe Duası* metninin incelenmesinden müteşekkildir. Öncelikle dua metninin yer aldığı mecmûanın tavsîfi yapılmıştır. Söz konusu metnin transkripsiyonu ve sadeleştirilmiş biçimine yer verilmiştir. Metinde adı geçen hattatlara da ayrıca değinilmiştir.

³ Mesela Sinan Paşa'nın Tazarrunâmesi ile Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kuran Dili'ndeki dualar dikkat çekici bir edebi dile sahiptir. Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili-Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, s. 7-9; Sinan Paşa, *Tazarru' name Yakarışlar Kitabı*, s. 46-56.

⁴ Kitapların baş kısımlarında yer alan hamdele kısımları için bkz. Nefesâde İbrahim, *Gülzâr-ı Savâb*, s. 7; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menâkib-ı Hünerverân*, s. 23; Dibâce kısmı için bkz., Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 3.

Mecmûanın Tavsîfi**Mecmûa****Envanter no:** 12464**Eserin adı:** İlaveli Hutbe Mecmûası**Kayıtlı olduğu kütüphane:** Ziya Bey Kütüphanesi Sivas**Musannifi/Müellifi:** --**Dili:** Arapça ve Osmanlı Türkçesi**Tarihi:** H.1331-M.1913**Sayfa Sayısı:** 95**Yazı Çeşidi:** Nesih

Ketebe duasının yer aldığı bir mecmûa olan bu eserin ilk sayfasında şöyle yazmaktadır: *“Tedkik-i mesâhif-i şerîfe ve müellefât-ı şer’iyye meclisince tedkik ve tashih olunarak tab’ olunmuştur.”* Yani dönemin mecmûa mushaflarının ve dini eserlerin tetkik kurulunca basıldığı anlaşılmaktadır. Dersâdet’te basılan eser, bir araya getirilen Arapça yazılan hutbelerden oluşmaktadır. Arapça yüz otuz sekiz hutbeden oluşan mecmuada, yirmi bir adet hâşiye bölümü bulunmaktadır. Hâşiye kısımlarında bulunan risalelerin dili Türkçedir. Eserde herhangi bir tezyinata rastlanılmamaktadır. Makalemizin konusu olan ketebe duası da eserin hâşiye kısmında yer almaktadır. Matbu olan mecmuada esas metnin düz satırlara nesih hattıyla yazıldığı görülmektedir; ketebe duası ise hâşiye kısmına yine nesih hattıyla mâil şekilde yazılmıştır.

Dua metni, Alak suresinde kalemin öneminin vurgulandığı üçüncü ve dördüncü ayet-i kerîmeler ve “Allah’ın yarattığı ilk şey kalemdir” hadis-i şerîfi ile başlamaktadır. Risalenin ilerleyen kısımlarında, okunan Kur’ân-ı Kerîm’in Hz. Muhammed başta olmak üzere, Hz. Âdem’den başlayarak, devrin sultanı Mehmed Reşâd Hân ve ailesine kadar zikredilenlerin ruhlarına bağışlandığı belirtilmiştir. Ketebe Duası metni, icâzet alan hattatlar için yapılan duadan oluşmaktadır. Bilhassa, yaptıkları katkılar ve yeniliklerle, hat sanatının tekâmül etmesine sebep olan 27 tane hattata metinde yer verilmiştir. 1331/1913 yılında derlenen metin Sultan Mehmed Reşâd Hân ve ailesine iyi dileklerde bulunularak bitirilmiştir.

Ketebe Du‘ası

Elhamdülli‘llâhi‘llezi kâle fi kitâbihî “ikra’ ve rabbüke‘l-ekramu‘l-lezi ‘alleme bi‘l-ķalem”. ve‘ş-şalātu ve‘-s-selāmu ‘alā seyyidinā Muḥammedini‘l-lezi kâle fi hadîsihi “evvelü mâ-ḥalaka‘llāhu‘l-ķalemu” ve ‘alā ālihi ve aṣḥābihi. Ulu‘l-‘ilmi ve‘l-ḥaṭṭı ve‘r-raķami evvelü ḥālīķu‘l-levḥi ve‘l-ķalemi ve kâşifü‘d-ḍurri ve‘l-elemi olan Cenāb-ı Mevlā bu meclis-i şerīfi cümlemiz hakkında müteyemmen ve mübārek eyleye. Oķunan Kur‘an-ı ‘azīmi ve Furķān-ı Kerīmi dergāh-ı vālāsında ve bārigāh-ı meclis-i ulūhiyetinde ķabüle ķarīn eyleye. Bu meclis-i şerīfden ḥāşıl olan ecr u mensubātı evvela ve bi‘z-zāt maḥrem-i esrāri levḥ u ķalem ve maṭla‘-ı envār-ı fażl u kerem ve menba‘-i ‘ulūm u ‘irfān ve şaḥife-i ruķūm-i iḥsān ve şefi‘u‘l-müznibīne raḥmeten li‘l-‘ālemīn a‘nī bihi Muḥammedini‘l-Emīn şallū ‘aleyhi fi külli ānin ve ḥīnin Efendimiziñ mübārek ruḥ-ı şerīf-i sa‘ādet-i redīflerine ma‘a‘l-ķuşur hediye eyledik, Mevlā vaşıl eyleye. Nigāhu‘l-iltifāt-ı Muḥammediyyeye du-cihānda cümlemizi nāil-i merām eyleye ve cemī‘-i āl u aṣḥāb ve ezvācı resūlullāhi rizvānu‘llāhi teālā ‘aleyhim ecme‘īn ervāḥ-ı ṭayyibelerine vāşıl eyleye. Bāḥuşuş emr-i ilāhi ve ilhām-ı Rabbāni ile ḥuṭṭ-ı şettāyi icād eyleyen maṭla‘-ı manzūme-i ḥillķāt-ı insāniyye ve kıṭ‘a-ı meṭbū‘a-ı ķudret-i subḥāniyye ḥalifetu‘llāhi fi‘l-‘ālemi cenāb-ı Ebu‘l-Beşer Ādem şallallāhu alā nebiiyinā Muḥammedin ve ‘aleyhi mā-dāme‘l-‘ālem ve evvelu men ketebe bi‘l-ķalem Ḥazret-i İdrīs aleyhi şalavātu men lehü taķdīs ḥazretleriniñ rūḥ u sa‘ādetlerine Mevlā vāşıl eyleye. Ve ba‘de‘t-tūfān ve ibtidā ḥaṭṭ-ı kūfiyi icād eden Merāmīr bin Mürre aleyhi raḥmet-i men lehü‘l-minnetü ḥazretleriniñ ve vāzi‘ şeş ķalem Ebū Ālī Muḥammed bin Muķle ve ibtidā kalemi münḥarifen kat‘ idüp ḥaṭṭa revnaķ ve zīnet viren ve binbir Mushaf-ı Şerīf kitābet iden ‘umdetü‘l-ķüttāb Cemālüddin-i Yāķūt aleyhi tecelliyātu men-lā-yemūt ḥazretleriniñ ve ibtida me‘zūn-i bi‘l-ketebe olanlara kıṭ‘a yazdırub taḥtına izin ketebesi icād iden şāni‘ ‘Abdurrahmān aleyhi raḥmetü‘l-mennān ḥazretlerinin ve ‘Abdu‘llāhi‘ş-Şayrafī ve Ḥayreddīni‘l-Mar‘aşı ve Aḥmed Sühreverdī aleyhim raḥmetü‘l-bārī ḥazretlerinin bi-ecme‘ihim ervāḥ-ı ṭayyibelerine vāşıl eyleye. Reīsü‘l-ḥaṭṭāṭine‘l-müteaḥhirīne‘l-‘aşıķine‘l-‘aşıķ cenāb-ı ilāhi seyr-i ḥaṭṭa āgāḥ Şeyḫ İbni‘ş-Şeyḫ Ḥamdullah aleyh-i tecelliyātu‘llāhi ve merḥūmeyni maġfüreyni dervişeyni ‘ilmiyyeyni ve nādire-i deverān ve yegāne-i zamān Semiyi İbn ‘Affān Ḥafız ‘Osmān ve Yedi Kulelī Seyyid ‘Abdu‘llāh ve Eğri Kapulı Muḥammed Rāsım ve Ḥafız Aḥmed ve Ḥafız Ḥalīl aleyhim raḥmetü‘l-celīl ḥazretlerinin ervāḥ-ı muķaddeselerini bu meclis-i şerīfin ecrinden ḥişşedār eyleye ve Ḥasanü‘l-Üsküdāri İsmā‘ilü‘z-Zühdī ve ‘Ömeru‘l-Cūdī ve İbrāḥīm Rodosī ve

Ḳarahiṣārī ve Rāṣid Konevī ve Muṣṭafā Kütāhī ve ‘Abdu’r-raḥman Ḥilmī ve ‘Afif Damadı Velī ‘Osman Efendi ve ‘Ömeru’l-Vaṣfī ve Maḥmud Celāleddin ve Rāḳım ve Sükūtī ve Necib ve Sarāy-ı Hümāyun ḥācesi el-Ḥāc Mehmed Rüşdī Efendileriñ bi-ecme’ihim ervāḥ-ı ṭayyibelerine Mevlā vāṣıl eyleye ve mine’l-müteḳaddimīn ve müteahḥirīn cemi’-i ḥattātīniñ ervāhlarına vāṣıl eyleye taḳṣiratlarını ‘afveyleye ta’dād olunan zevāt-ı kirāmdan feyzyāb olanları daḥī ḡarīk-i ḡarḳaya raḥmet eyleye. Me’zūn-i bi’l-ketebe olan efendilerin daḥī Mevlā iznini müteyemmen ve mübārek eyleye. Meḥḡaru’l-ḥattātīn Şeyḡ ve Ḥafız ‘Osmān Efendilere Mevlā raḥmet eyleye nice nice meṣāhif-i celīle ve kütüb-i nefise-i eḡādis-i Mūḡammediyyeniñ ketebe ve imlāsına Cenāb-ı Ḥaḡ muvaffaḡ eyleye ‘ömrüne bereket vücūdına ṣıḡhat ve āfiyet pazusına ḳuvvet ḳalemine ḡiddet dareynde selāmet iḡṣān ve ‘ināyet eyleye. Üstādının daḥī feyzini ve neṣrini mürdād eyleye. Āḡir ve ‘āḳıbetini ḡayr eyleye. Ḥazır-ı bi’l-meclis olan iḡvān-ı dinī du-cihānda azīz eyleye tül-ı ‘ömür ile mu’ammer eyleye. Duası üzerimize emr-i lāzım ve farz-ı dāim olan veliyyü’n-ni’am-ı ālimiyān rūḡ-ı cesed-i du-cihāniyān nūr-ı pīṣ-ı mü`minīn ḡalife-i rüy-i zemin es-Sultān Meḡmed Reṣād Ḥān hafızahu’llāhu te’ālā ‘ani’l-ekdār ve’l-aḡzān ḡazretleriñ zāt-i Hümāyūn-ı ṣerāfet-i maḡrūn-ı ṣahānelerini āfāt-ı semāviye ve arzıyyeden maṣūn ve āfiyetde dāimā mesrūr ve memnūn eyleye. Evlād-ı kirāmlarını tül-ı ‘ömür ile mu’ammer eyleye. Şedef-i dürr-i ḡilāfet-i vālide sultān aleyhi’ṣ-ṣāna daḥī ‘ömr ü rüz efzūn iḡṣān eyleye ve va‘demiz ḡitāmında selāmet-i imān ve sekerāt-ı mevtimizi āsān ve āḡir-i kelāmımızı kelime-i tevḡīd eyleye. Cennet ve cemālīyle cümlemize Mevlā ikrām eyleye subḡane rabbike rabbī’l-‘izzet-i ‘ammā yeṣıfūn ve selāmun ale’l-mürselin ve’l-ḡamdülli’llāhi rabbī’l-ālemīn.

Ketebe Duası: Dua Metninin Sadeleştirilmiş Hali

Kur’an’da “*Oku, insana bilmediğini öğreten Rabbin en büyük kerem sâhibidir*” diye buyuran âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun. Salât ve selâm, bir hadisinde “*Allah’ın yarattığı ilk şey kalemdir*” diye buyuran Efendimiz Muhammed (as)’e, âline ve ashâbına olsun. İlmīn, hattın ve harfin sahibi, levhi ve kalemi her şeyden önce yaratan, zarar ve elemi gideren Cenāb-ı Mevlâ bu şerefli meclisi hepimiz hakkında uğurlu ve bereketli eylesin. Okunan yüce Furkân-ı Kerīm’i, ulu dergâhında ve yüce divânında kabule nâil eylesin. Bu mübarek meclisten peydâ olan mükâfat ve sevapları, levh ve kalemin sırlarına vakıf olan, fazilet ve erdemin doğduğu kişi olan, ilimlerin ve irfanın kaynağı, kendisine Kur’ân-ı Kerīm’in ihsan edildiği, günahkârların şefaatchisi, her an âlemin üzerine rahmet ettiği Muhammedini’l-Emin’e, onun

saadetli ve mübarek ruhlarına kusurlarımız ile beraber hediye eyledik, Mevla ulaştırınsın. O, hepimizi iki cihanda Muhammed'in iltifat ve hoş bakışına nail eylesin; Allah Teâlâ'nın rızası onlar üzerine olsun, Hz. Peygamberin bütün âlî (ailesi) ve ashabının ve zevcelerinin temiz ruhlarına ulaştırınsın. Mevlâ, özellikle İlahi emir ve Rabbani ilham ile çeşitli hatları (yazı) icad eden insanın yaratılış manzumesinin matla'ı (doğduğu yer), kudret ve subhân sahibine tabi olunanın ilki, âlemde Hakk'ın ilk halifesi olan Cenab-ı Ebu'l-Beşer Âdem aleyhisselâmdan peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma kadar ve "kalem ile ilk ben yazdım" diyen mukaddes bir kimse olan Hazreti İdris'in mutlu ruhlarına hayat devam ettiği müddetçe ulaştırınsın. Mevlâ, Nûh Tûfânından sonra kûfî yazı tipini ilk evvel icat eden Merâmîr bin Mürre Hazretlerinin - Allah'ın rahmeti ve nimeti üzerine olsun- ve aklam-ı sitteyi ortaya koyan Ebu Ala Muhammed bin Mukle ve ilk olarak kalemi meyilli kesip yazıya güzellik ve süs veren, binbir tane Mushaf-ı Şerif kitâbet eden, kâtiplerin öncüsü, Allah'ın sonsuz tecellilerine mazhar olan Cemâleddin-i Yakût hazretlerinin; icâzet alanlara kıt'a yazdırıp altına da izin ketebesini ilk defa yazdıran, Allah'ın rahmeti ve ihsanı üzerine olan Abdurrahman hazretlerinin ve Abdullah Sayrafî ve Hayreddin Mar'aşî ve Ahmed Sühreverdî hazretlerinin -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- hepsinin güzel ruhlarına ulaştırınsın. Mevlâ, Allah'ın ilahi tecellilerine mazhar olduğu, arkadan gelenlerin takip ettiği, Cenâb-ı Allah'a âşık, hat sanatının yoluna vâkıf, hat sanatının âlimi Şeyh İbni'ş-Şeyh Hamdullah ve Allah'ın günahlarını bağışladığı, Allah'ın rahmeti ile müjdelenmiş, dervişlerden, âlimlerden ve zamanında bir eşi daha bulunmayan ve zamanının bir tanesi Semiyî İbn Affan Hafız Osman ve ululuk sahibi yüce Allah'ın rahmeti üzerlerinde olsun Yedi Kuleli Seyyid Abdullah ve Eğri Kapulu Muhammed Rasim ve Hafız Ahmed ve Hafız Halil hazretlerinin mübarek ruhlarını bu meclisten hâsıl olan sevaplardan hisse sahibi eylesin. Mevlâ, Hasanü'l-Üsküdârî, İsmail Zühdî, Ömerü'l-Cudî, İbrahim Rodosî, Karahisarî ve Raşid Konevî ve Mustafa Kütâhî ve Abdurrahman Hilmî, Afif Damadı Velî Osman Efendi, Ömer Vasfi, Mahmud Celâleddin ve Râkım, Sükûti, Necib ve saray-ı Hümâyun hocası el-Hâc Mehmed Rüşdî Efendilerin hepsinin güzel ruhlarına, onların arkasından gelenlerin ve yetişen bütün hattatların ruhlarına ulaştırınsın. Onların kusurlarını affetsin; sayılan değerli zatlardan feyzyâb olanları da rahmete gark etsin. Mevla, hat icâzeti alan efendilerin de aldıkları izinleri bereketli ve mübarek eylesin. İftihar edilen hattatlar olan Şeyh ve Hafız Osman Efendilere Mevla rahmet eylesin. Cenab-ı Hak, nice nice Kur'ân-ı Kerîm, nefis kitaplar ve hadis kitapları yazanları muvaffak etsin, işleri rast gitsin, ömürlerine bereket olsun, vücutlarına sağlık ve

afiyet, pazularına kuvvet, kalemlerine keskinlik iki cihanda selamet, ihsan ve inayet eylesin. Üstatlarının da feyzini ve yazılarını kalıcı eylesin ve onların ahir ve akıbetlerini de hayırlı eylesin. Mecliste hazır bulunan bu dinden olan adamları iki cihanda aziz eylesin; hayırlı uzun ömürlerle muammer eylesin. Mevlâ, emirlerinin yerine getirilmesi bir vazife ve daimi bir farz olan ulemânın koruyucusu, iki cihânın ruhu, müminlerin önünü aydınlatan yeryüzünün halifesi Sultan Mehmed Reşâd Hân – Allah’u Teâla kederlerden ve hüzünlerden muhafaza etsin- Hazretlerinin şerefli saltanatlarını, yeryüzünün ve gökyüzünün afetlerinden korusun ve onu esenlikte daima afiyette mutlu, memnun eylesin. Asil evlatlarını uzun ömürlü eylesin. Hilafet incisinin sedefi şanlı Valide Sultana da uzun ömürler ihsan eylesin. Vademizin sonunda iman selâmeti ve ölüm anımızı âsân ve son sözümüzü kelime-i tevhîd eylesin. Mevlâ, cennet ve cemalini hepimize ikram eyleye. *“Şan ve kudret Rabbi olan senin Rabbin, onların taktıkları sıfatlardan yücedir. Gönderilen peygamberlere selam olsun. Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun.”*

Metinde Adı Geçen Hattatlar

Eslâf, hüsn-i hat sanatının tarihini ve hattatların biyografilerini kaleme almışlardır. Her ne kadar bu sanatın tarihi kaleme alınmış olursa bile, hayatları hakkında yeterli malûmata sahip olmadığımız hattatlar elbette vardır. Bunun pek çok nedeninin olması muhtemeldir. Nedenlerinden belki bir tanesi, Müslüman sanatkârın dünya telâkkisidir. Modernizmden evvel, sanatı Yaratan’a ulaştırın bir vasıta olarak gören Müslüman sanatkâr, fânî ve eksik olduğunun idrâkinde olarak geri planda durmayı tercih etmiştir (Ökten, 2015: 140). Ne var ki, sanatkârların hayata bakış açısını ve değer yargılarını bilmek, kısacası onları tanımak hem geleneğin devamı açısından hem de medeniyeti anlama açısından mühimdir. Bu sebeplere binâen müverrihler veya selefler elde ettikleri bilgileri olabildiğince kaydetmeye çalışmışlardır.

Özellikle Hz. Âdem ve Hz. İdris haricinde yirmi yedi hattatın adlarının zikredilmesi ilginçtir. Bununla beraber metinde geçen bazı isimler pek çok hattat tarafından kullanıldığı ve tarih de belirtilmediği için, yazarın hangi hattattan bahsettiği anlaşılmamaktadır. Yazarın hangi hattatı tam olarak zikrettiği anlaşılamayan isimler: Hafız Ahmed, Sükûti, Necîb,

Abdurrahman Hilmî'dir.⁵ Metinde yer alan hattatların biyografilerine girmeden, yazarın bu isimleri neden zikrettiğini sırasıyla kısa bir şekilde belirtmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Yazar, ilk olarak Hz. Âdem'in (hutût-ı şettâ) aklâm-ı sitteyi icât ettiğinden bahsetmektedir. Bazı kaynaklar, Hz. Âdem'in çeşitli yazıları icât eden ilk insan olduğunu söylemektedir. Ne var ki, icât edilen yazıların, metinde geçtiği gibi aklâm-ı sitte olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir malûmat yoktur (Nefeszâde İbrahim Efendi, 1938: 12). Devamında Hz. İdris zikredilmektedir. "*Evvelu men ketebe bi'l-kalem*" lafzının metinde yer aldığı gibi, pek çok hüsn-i hat sanatı tarihinin yazıldığı kitapta "*kalemle ilk yazı yazan Hz. İdris'tir*" lafzı geçmektedir (Yıldırım, 2017: 165-166).

Mürâmir bin Mürre, Arap yazısını icat eden Tayy kabilesinden üç kişiden biridir (El-Belâzuri, 1987:690; Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi, 2014: 465). Ebu Ali Muhammed bin Mukle'nin yaptığı yenilik, hüsn-i hat sanatının dönüm noktalarındandır. Tecrübesi ve arayışları neticesinde İbn Mukle, yazıda ulaşılmak istenilen oranı ve ölçüleri getirmiştir. Şekillendirdiği aklâm-ı sitte ve harfleri kâidelere bağlamasıyla hat sanatının gidişatına yön vermiştir. Metinde İbn Mukle'den sonra Cemaleddin Yâkût gelmektedir. Yâkût, İbnü'l Bevvâb'ın kalemini geliştirerek aklâm-ı sitte denilen sülüs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî', rik'a hatlarını kemâle erdirmiştir. Kalemî eğri keserek de yazıya ayrı bir güzellik getirmiştir (Derman, 1999a: 12). Yâkut tarafından kemâle erdirilen aklâm-ı sitte Şeyh ekolüne kadar yetişen hattatlar tarafından benimsenmiştir. Esâtîze-i Seb'a'dan (yedi üstad) olan hattat Abdullah Sayrafî ve hattat Ahmed Sühreverdi'nin adları metinde geçmektedir. Yâkût üslûbunun devam etmesinde bu iki üstad Anadolu'da hizmet etmiştir (Nefeszâde İbrahim Efendi, 1938: 44-46). Hattat Abdurrahmân es-Sâbig ise, icâzet metninin altına izin ketebesini icat etmiştir (Suyolcuzâde Mehmed Necip Efendi, 1942: 82.).

Adı zikredilen bir sonraki hattat Hayreddin Mar'aşî Müstâkimzâde'ye göre Abdullah Sayrafî'nin talebesidir (Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi, 2014: 184). Ancak Serin'e göre tarihi anlamda bu mümkün değildir (Serin, 1998: 57). Ayverdi'nin aktardığına göre Fatih Sultan Mehmet devrinde yaşadığı bilinen 33 hattatın en meşhur olanlarından 9 tanesi Amasya'da idi. Hayreddin Mar'aşî bunlardan birisidir (Ayverdi, 1953: 56). Amasya'da talebeler yetiştiren Hayreddin Mar'aşî, Osmanlı hat sanatı ekolünün sahibi Şeyh

⁵ Bu isimleri kullanan pek çok hattat vardır. Ayırt edilmesi müşkül olmakla beraber, ayrıntılı bilgiler için bkz. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, haz. Mustafa Koç, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2011).

Hamdullah'ın da hocasıdır. Metnin yazarı Şeyh İbni'ş-Şeyh Hamdullah'ı bittabî hat sanatının âlimi olarak nitelemektedir. Şeyh Hamdullah, aklâm-ı sitteye hususen de sülüs-nesih yazı türüne nizam ve satır güzelliği bakımından yenilik getirmiştir. Yazıya yeni bir karakter kazandıran Şeyh Hamdullah, Muhittin Serin'in de belirttiği gibi Osmanlı zevkini ortaya koymuştur. Şeyh Hamdullah, Yakût'un üslûbundaki sülüs-nesih yazı stilindeki dağınıklığı gidererek, satır ve sayfa düzeninde bütünlük sağlamıştır. Böylelikle, Yâkût ekolündeki donukluk gitmiş, harflere canlılık gelmiştir (Serin, 2007: 41-46). XVI. yüzyıldan itibaren de yalnızca Osmanlı değil, bütün İslâm ülkeleri Şeyh ekolünü benimsemiştir (Derman, 1992: 33.).

Metinde *zamanın birinciği* olarak nitelendirilen bir sonraki hattat Hafız Osman, Osmanlı hat sanatının ikinci merhalesini oluşturmakta hatta *Şeyh-i sâni* diye anılmaktadır. Ekol sahibi Hafız Osman Şeyh'in yazısındaki kararsızlıkları gidererek, kelime terkiplerini ve harflerin satırdaki duruşlarını ideal olana ulaştırmıştır. Onun zirveyi temsil etmesini şu cümle iyi şekilde ifade etmektedir: "*Hafız Osman yazıda vahdeti yakalamış, olgun ve kuvvetli çizgileriyle yazıda metâneti arttırmıştır.*" (Dere, 2009: 45-57). Hafız Osman'ın gözde öğrencilerden Yedikuleli Seyyid Abdullah, sanatında mâhir bir şahsiyettir. Kendisine özgü bir tarzı olan Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi ise, Hafız Osman'ın takipçilerindendir. Aynı zamanda hocası Seyyid Abdullah gibi velûd bir hattattır (Derman, 1999b: 78-82).

Hasan Üsküdârî, Şeyh üslûbundan ayrılmayan ve Şeyh üslûbunda mükemmelliğe erişen bir hattattır. III. Mustafa devrinde Saray-ı Hümâyûn hattatlarından İsmail Zühdi Efendi de, nesih yazıya yeni bir şive getiren sanatına oldukça hâkim olan bir hattattır (Alparslan, 2016: 66, 113).

Sultan Mahmud devrinin meşhur hattatlarından olan İbrahim Rodosî, Rumeli'de ileri gelen bir kadıydı (Serin, 2003: 150). Rodosî'nin talebesi Mustafa Kütâhî, hakkında az malumata sahip olduğumuz hattatlardandır. Aynı zamanda müderris olan Kütâhî'nin çok az eserine ulaşılabilse de, kendisinin de yetiştirdiği talebelerin de oldukça velûd olduğunu bilmekteyiz (Derman, 2001: 90; Güler, 2016: 52).

Adı geçen diğer diğer bir hattat, Anadolu'nun büyük hattatları arasında sayılan *Yâkut-ı Rûm* diye anılan Karahisârî, XVI. asırda ekol sahibiydi. Harf bünyelerinde ve terkipte bir âhenk ortaya koyarak, Yakût'un üslûbunu yeniden diriltmeye çalışmıştır (Ünver, 1964: 10). Aynı dönemde yaşayan Mustafa Râkım Efendi ve Mahmud Celâleddin Efendi, hususen celî sülüs yazı tarzına getirdiği yenilikler ile hat sanatı tarihinin mümtâz hattatlarından

sayılmaktadırlar (Özcan, 2009: 111). Hocası Sâmi Efendi yolunda olan Ömer Vasfî Efendi, celî nesta'lîk yazı türünde eser vermiştir. Son dönem hattatlarından birisi olarak, celî nesta'lîk yazı türünü Türkiye Cumhuriyetine aktaran ve bu minvalde de hizmet eden üstâtlardandır (Alparslan, 2016: 253).

Afif Damadı Veli Osman Efendi, Şeyh üslûbunda mâhir yazan, devrinin iyi hattatlarından (Habîb, 1306/1888: 162). Ebubekir Râşid Konevî, Hafız Osman üslûbunda fevkâlâde yazan bir hattattır. Bu sebepten Hafız Osman ekolünün önde gelen isimlerindedir. Ayrıca pek çok talebe yetiştirmiştir (Rado, 176). Cûdî Ömer Efendi, diğer adıyla Çömez Ömer Efendi, sülûs-nesih tarzını ustaca yazan, yaşadığı devrin mâhir hattatlarından (Suyolcuzâde Mehmed Necib Efendi, 1942: 32). İstanbul'da Ramazan Efendi'den icazet alan Hafız Halil Efendi, nesih ve gubari yazı türünde uzmanlaşmış, şöhreti pek çok İslâm ülkesinde duyulan Halepli bir hattattır. Son olarak ise Hafız Mehmed Rüşdî Efendi, Enderun'un meşhur hocalarından olup, çok talebe yetiştirmiştir (İnal, 1955: 340).

Sonuç

İncelediğimiz dua bir mecmuada yer almakta. Mecmuayı tertip eden kişi, istediği duaları, kasideleri hutbeleri bir araya getirebilir. Yani karşımızda bir müellif olmadığı için, “neden bu duayı bu esere koydu” diye musannife sorma imkanı yoktur. Bir diğer husus ise, metinde olmayan hat sanatında emeği geçen muhakkak binlerce hattat vardır. Bunu yazarın yazması hayli imkanı olmayan bir vukudur. Ama biz metinde “bu isimler neden burada olabilir” sorusundan yola çıktık. Nitekim metinde yer alan isimlerin bir çoğu klasik silsilede olan isimlerdir. Orjinal bir metni ilginç olduğu için ilim dünyasına sunmaya gayret ettik. Elbette, yapılacak tetkîkler neticesinde başka metinler muhakkak tespit edilebilir.

İlim, sanat bir terbiye ve saygı işidir. İcrâ edilen sanat ve ilmin alanı fark edilmeksizin, her kimden öğreniliyor ise, öğretilene saygı duymak ve yâd etmek başarılı olmanın şartıdır. Bu hüsn-i hat sanatında da geçerlidir. Buna binâen hattatların adının yâd edildiği *Ketebe Duası* metni, ilmî bir nazarla bakıldığında iyi bir örnektir. Dua adâbı gereği metin Allah'a hamd ile başlanmış, okunan Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'den başlamak üzere Cumhuriyet Devri'nin son demlerine kadar güzêrân eden hattatların ruhlarına ve dönemin sultanına hediye edilmiştir. Kısacası bir gelenek yolu takip edilmiştir. Oldukça zarif ve bedî bir dilde yazılan bu kısa dua metninin hâiz-i ehemmiyet olduğuna kanaat getirmektediriz. İlmî gelenekte

kitapların başında duaya yer verilse de ve eserlerin sonunda ketebe kısmında kısa bir dua cümlesi yer alsada, pek çok hattatın isimlerinin zikredildiği böyle müstakil bir dua metnine rastlanılmadığı için alanında özel olarak nitelendirilmeyi hak eden bir metindir. Metinde yer alan hattatlar ise, hüsn-i hat sanatına hizmet eden; bu sanatın tedricen tekâmülüne vesile olan mümtaz şahsiyetlerdir.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Halûk, *Tükçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2010.
- Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Ateş, Süleyman, *Açıklamalı Büyük Dua Mecmûası*, Ankara: Kılıç Kitabevi, 1980.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Fâtih Devri Hattaları ve Hat Sanatı*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1953.
- Cilâcı, Osman, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9: 530, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Dere, Ömer Faruk, *Hattat Hafız Osman Efendi Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul: Korpus Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Derman, Uğur, *Osmanlı Hat Sanatı – Sakıp Sabancı Müzesi, Sabancı Üniversitesi İstanbul*, İstanbul: Mas Matbaacılık, 2001.
- Derman, Uğur, “Hat Sanatında Osmanlı Devri”, *İKMHS*, İstanbul: IRCICA, 1992.
- Derman, Uğur, “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999a.
- Derman, Uğur, “Osmanlılarda Hat Sanatı”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, 2:484, İstanbul: IRCICA, 1999b.
- Yılmaz, Necdet, *Dua*, 3. Baskı, İstanbul: Server İletişim, 2013.
- El-Belâzuri, *Fütuhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menakıb-ı Hünerveran*, haz. Müjgân Cumbur, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012.
- Güler, Semra, *Hattat Mustafa Kütâhî ve Sanatı, İMAD*, Kütahya Dumlupınar İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2/1 (Aralık 2016): 51-72.
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyaüddin Nakşîbendi, *Mecmûatu'l- Ahzâb*, y.y., y.y, t.y.
- Habîb, *Hat ve Hattâtan*, Kostantınıyye: Matbaa-ı Ebüzziya, 1306.
- İmam Nebevi, *Peygamberimizden dualar (El-Ezkar)*, çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul: İmaj Baskı, 2005.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.
- Kemikli, Bilal, *Türk-İslâm Edebiyatı Giriş*, 9. Baskı Bursa: Bursa Akademi, 2018.
- Mehmed Kara Davud, *Şerh-i Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevariki'l-Envâr*, çev. Faruk Gürtunç, İstanbul: Ülkü Kitap Yurdu, 1971.
- Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, haz. Mustafa Koç, İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.
- Nefeszâde İbrahim, *Gülzâr-ı Savab*, haz. Kilisli Muallim Rıfat, İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi, 1938.
- Ökten, Sadettin, *Gelenek Sanat Medeniyet*, İstanbul: Sufi Kitap, 2015.
- Özcan, Ali Rıza, “Yazının İki Büyük Ustası: Mahmud Celâleddin ve Râkım Efendi”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın Matbaacılık, t.y.
- Sâmi, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317/1899.
- Serin, Muhittin, “Hayreddin Mar'aşî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17: 57, Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 2. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul: Mas Matbaacılık, 2003.

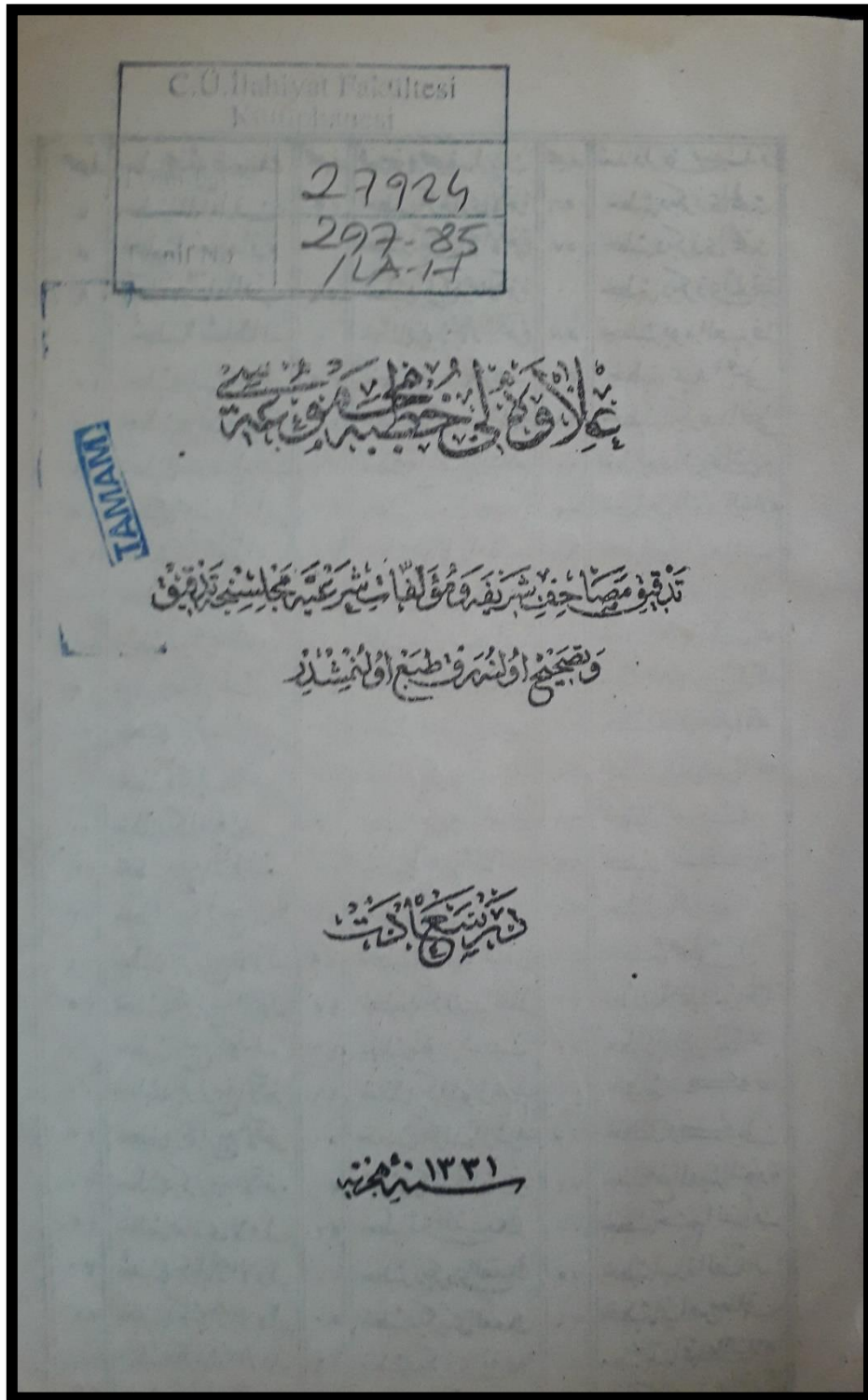
- Serin, Muhittin, *Türk Hat Üstadları 2 Hattat Şeyh Hamdullah*, 2. Baskı, İstanbul: Kubbealtı, 2007.
- Sinan Paşa, *Tazarru' name Yakarışlar Kitabı*, haz. Mertol Tulum, İstanbul: T.C Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Suyolcuzade Mehmed Necib Efendi, *Devhâtü'l-Küttâb*, haz. Kilisli Muallim Rifat, İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi, 1942.
- Ünver, Süheyl, *Hattat Ahmed Karahisarî*, İstanbul: Afyon Turizm Derneği, 1964.
- Yazır, Elmalı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili-Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, İstanbul: Matbaai Ebüzziya, 1935.
- Yıldırım, Enbiya, *Hüsn-i Hat ve Hadis*, İstanbul: Otto Yayınları, 2017.

Ekler

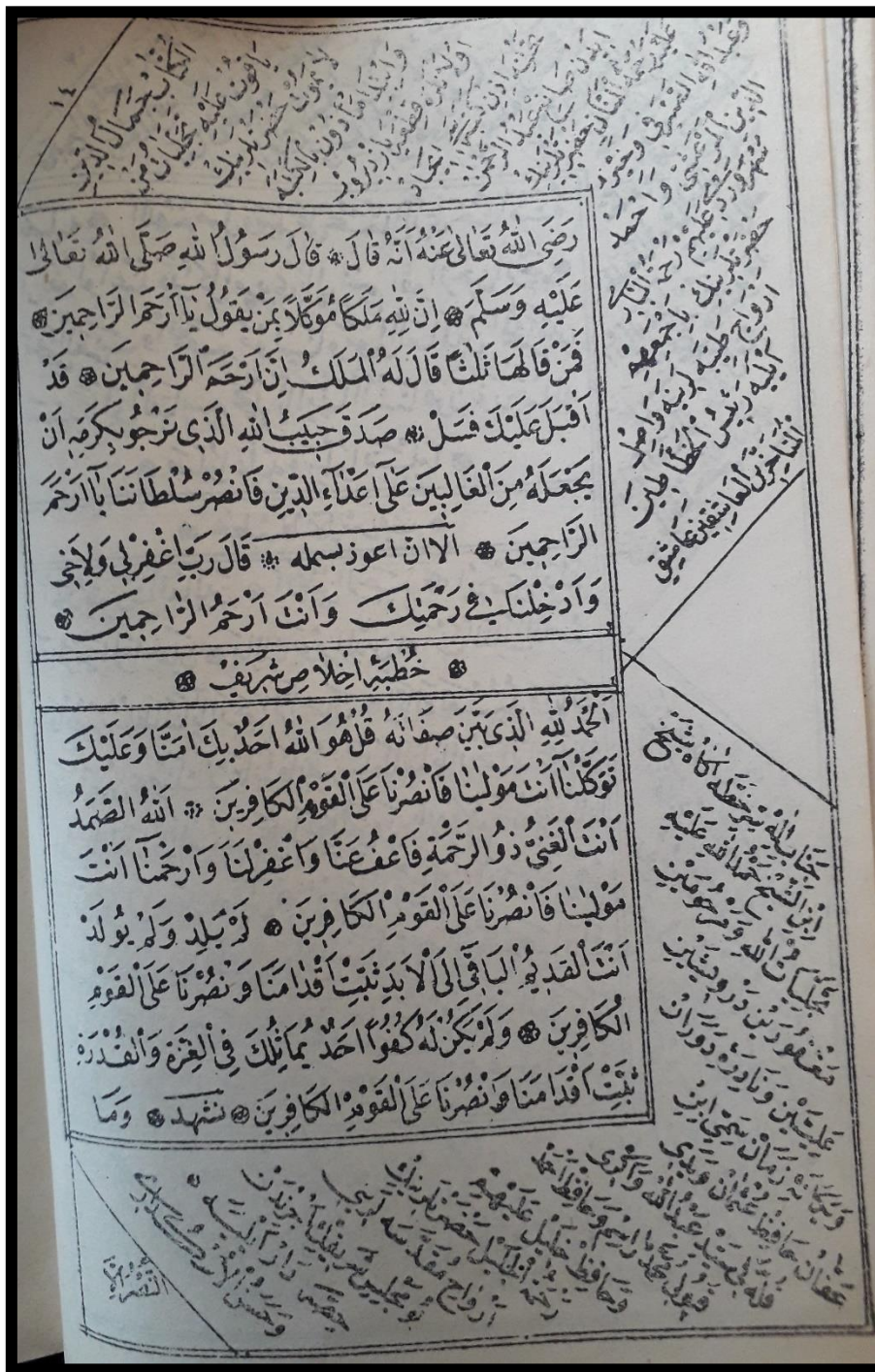
Ek. 1. Metinde Adı Geçen Hattatlar.

1. Ebu Ali Muhammed bin Mukle (ö. 940)
2. Yâkût Mustasimî (ö. 1299)
3. Abdurrahman İbnü's-Saiğ – (ö.1442)
4. Abdullah Sayrafî (ö. 1344-1345)
5. Hayreddîn Mar'aşî (ö. 1471-1472)
6. Ahmed Sühreverdi (ö. 1328-1338)
7. Şeyh Hamdullah (ö. 1520)
8. Hafız Osman (ö. 1698)
9. Yedi Kuleli Seyyid Abdullah (ö. 1731)
10. Eğri Kapılı Muhammed Rasim (ö. 1755-1756)
11. Hafız Ahmed
12. Hafız Halil (ö.1703)
13. Hasan Üsküdârî (ö. 1614)
14. İsmail Zühdi Efendi (ö. 1806)
15. Ömer Cûdî – (ö. 1751)
16. İbrahim Rodosî – (ö. 1767)
17. Karahisarî – (ö. 1556)
18. Raşid Konevî (ö. 1783)
19. Mustafa Kütâhî – (ö. 1783)
20. Abdurrahman Hilmî
21. Afif Damadı Veli Osman Efendi – (ö. 1806)
22. Ömer Vasfî (ö. 1928)
23. Mahmud Celâleddîn (ö. 1830)
24. Rakım Efendi (ö. 1826)
25. Sükûtî
26. Necîb
27. Mehmed Rüşdi Efendi (ö. 1856)

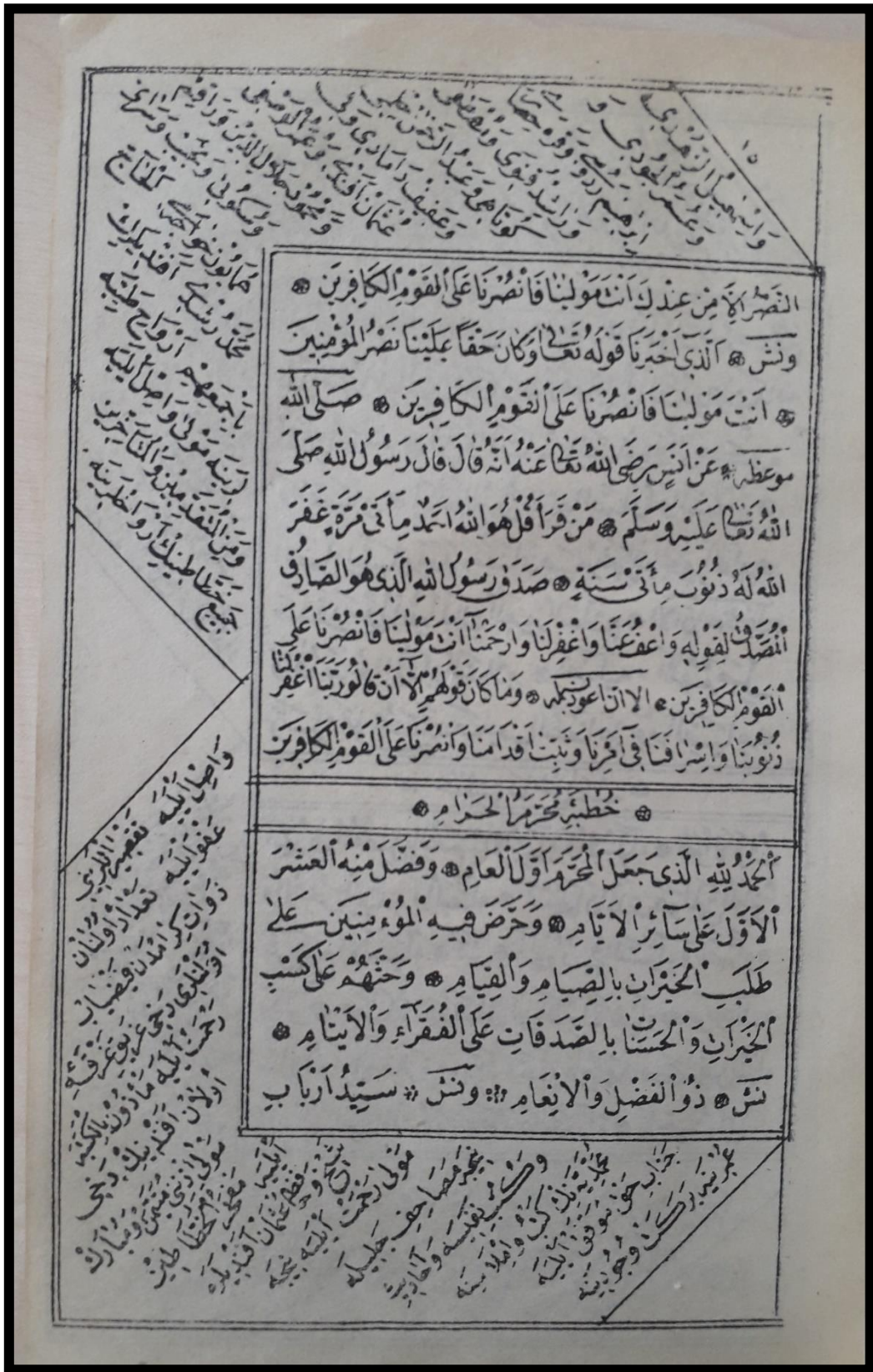
Ek. 2.

Ek. 6.

Ek. 7.

Ek. 8.

